

CHIRURGUL ÎN AFARA SĂLI DE OPERAȚIE*

N.M. Constantinescu

Clinica de Chirurgie, Spitalul Colțea
Universitatea de Medicină și Farmacie București
Membru al Academiei de Medicină din România

Cu câteva secole în urmă, chirurgii-bărbieri nu erau considerați medici – de fapt nici nu absolviseră vreo facultate, iar profesiunea lor se reducea la câteva procedee de mică chirurgie.

De aproape două secole, chirurgii sunt în primul rând medici cu diplomă universitară, sunt deci intelectuali, au hobby-urile lor, au pasiunile lor, își arată talentele lor – altele decât cele legate de actul operator. În acest context chirurgii se pot manifesta și ca oameni de cultură, admiratori-colecționari, interpreți sau chiar creatori de opere de artă.

Dintru bun început îmi permit să declar dificultatea majoră cu care se confruntă un chirurg: *faptul că nu este stăpân pe viața și timpul lui*, întrucât orice act chirurgical este urmat de o evoluție postoperatorie aparte. Ori, unicitatea ființei umane, faptul că nu există doi oameni identici, lucru probat genetic, biochimic, morfologic, fiziologic și patologic, face ca și evoluțiile postoperatorii ale bolnavilor să poarte aceeași amprentă de unicitate. Iată de ce, trebuie să vedem bolnavul operat la contravizită sau chiar de mai multe ori într-o zi, iată de ce, tehnici operatorii identice pot avea evoluții diferite, iată de ce, la o întrebare, care mi s-a pus de o ziaristă în urmă cu 30 de ani: „Domnule doctor, vă plac concertele și teatrul, aveți abonamente la spectacole?” i-am răspuns: „Chirurgia se face dela ora 0 la 24; în restul timpului mă pot duce și la spectacole”.

Evident că a fost o exagerare din partea mea, dar noi toți cei de aici știm că între a merge la un concert dirijat de marele John Barbirolli la Ateneu în septembrie 1965 și a intra să operezi o peritonită venită la ora 18:00, la terminarea contravizitei, nu aveam de ales atunci ca și acuma, aici ca și aiurea, decât a doua variantă.

Asta nu înseamnă însă, că viața unui chirurg nu se poate umple – chiar dacă pe frânturi – și cu altceva decât bolnavi, operații, cursuri, informații medicale, toate corelate mereu cu acuitatea deosebită pe care o are chirurgul la țărâitul telefonului, noaptea, sâmbăta, duminica.

Chiar dacă face meseria din pasiune, chiar dacă are rezultate, care-i dau satisfacții nemăsurate, actul operator reprezintă un stres pentru orice chirurg, generat atât de patologia variată cât mai ales de răspunsul, reacția, la anestezie și operație a acestui unicat, care este bolnavul chirurgical.

Cum arată fața chirurgului după o operație mai complicată, în care a trebuit să facă exereze viscerale majore, în care s-a confruntat cu dificultăți pentru a preveni sau stăpâni o sângerare? Ieși din operație puțin adus de spate, cu fața trasă, însetat, mulțumit pentru ceea ce ai realizat – de cele mai multe ori – dar obosit, uneori chiar epuizat, stors.

Iată de ce, este necesar să-ți încarci mereu bateriile – și lucrul acesta îl realizează deopotrivă succesele, evoluțiile favorabile, dar și activitățile nelegate de spital, pe care le faci cu plăcere, care-ți produc satisfacție, care te fac pentru o perioadă mai lungă sau mai scurtă să uiți, spre pildă, de pancreatita supurată pe care ai drenat-o, dar te aștepți oricând la o hemoragie secundară sau de bolnavul operat, care nu merge bine și la care-ți tot proiectezi filmul operației ca să vezi ce ți-ai putea reproșa.

* Comunicare la al XXX-lea Simpozion al Chirurgilor din Moldova, Piatra Neamț 27-29 octombrie 2005

Aceste activități nechirurgicale din timpul liber, care te pasionează, care te absorb, au o paletă extrem de variată. Unii pleacă în excursie, alții la vânătoare, până în 40-50 de ani sunt colegi care practică sporturi individuale sau de echipă, alții citesc literatură beletristică și câte și mai câte alte preocupări.

Profesorul Ion Chiricuța avea, de pildă, marea bucurie de a colecționa opere de artă, deci strângea aceste obiecte pentru a le admira și nimic mai mult. Nici urmă de idee de comerț – dovadă că la sfârșitul vieții a donat orașului Bârlad – de unde se trăgea – întreaga colecție de picturi, sculpturi și alte producții artistice.

Există o aplecare deosebită a chirurgului pentru artă, poate fiindcă însăși chirurgia este deopotrivă știință – ce și când să acționezi –, dar și artă – cum să acționezi.

La începutul activității mele spitalicești, în urmă cu 50 de ani, m-a fascinat manualitatea Dr. Victor Munteanu dela Spitalul de Urgență din București. Am fost plăcut surprins și am găsit o explicație a digitației lui, când l-am văzut cântând la violoncel în orchestra medicilor din București sub bagheta lui Emil Nichifor. Este clar că pentru Victor Munteanu, violoncelul îi umplea și sufletul, dar în același timp îi antrena mișcările fine ale degetelor.

Dacă ar fi să mă dau pe mine drept exemplu, trebuie să mărturisesc că baschetul pe care l-am practicat oficial până la 45 de ani și apoi ocazional până la 65 de ani mi-a dezvoltat vederea periferică, capacitatea de a vedea nu numai leziunea dar și restul câmpului operator, iar faptul că mi-au plăcut instrumentele de percuție, mi-a imprimat ritm și mi-a dezvoltat digitația.

Se pare că tipul de manifestare artistică, care i-a atras cu precădere pe chirurghi, rămâne literatura. Fie că s-au manifestat ca poeți sau romancieri, ca epigramaști sau nuveliști, chirurghii au zămislit două tipuri de oameni: unii au început ca chirurghi, după care au abandonat complet chirurgia consacându-se literelor, alții au continuat, au rămas să profeseze chirurgia, găsind timp, mai ales spre sfârșitul vieții, pentru opere literare, în special auto-biografice, de tipul confesiunilor. Există o categorie de chirurghi literați cu totul aparte, care au realizat învățământul chirurgical unind precizia cunoștințelor științifice cu geniul literar – și în această categorie se detașează Henri Mondor. Celebra *Diagnostic urgents* publicată în numeroase limbi, reeditată în aproape XX de ediții este prima carte de chirurgie, care îmbină descrierera științifică cu stilul literar de genul reportaj. Mondor ușurează și simplifică reținerea noțiunilor medicale, exemplificând prin descrierea unor cazuri trăite de el, ceea ce oferă cititorului exact doza de emoție, care să-i crească interesul și receptivitatea.

În discursul către chirurghi ținut cu ocazia Congresului Francez de Chirurgie din 1938, Paul Valéry spunea despre Mondor: „nicăieri nu am văzut ca cineva, stăpânind deopotrivă un bisturiu, o pană și un creion, să le folosească ascuțimea și precizia cu aceeași eleganță.”

Mondor a scris multe opere literare, remarcându-se în special ca eseist și biograf al lui Pasteur, Dupuytren, René Leriche, dar și al oamenilor de cultură: *Viața lui Mallarmé*, *Amintiri intime despre Paul Valéry*. Această deprindere literară a împrumutat cursurilor și scrierilor medicale ale lui Mondor o vervă și o strălucire neobișnuite. Imaginile sale frapante, asemănătoare unor picturi – de altfel el și desena frumos realizând crochiuri de o mare gingășie –, apoi utilizarea metaforelor, claritatea și cursivitatea expunerii au oferit studenților cursuri de neuitat iar nouă, chirurghilor, o carte pentru eternitate.

Am menționat mai sus că au existat chirurghi, care au abandonat complet practica chirurgicală consacându-se exclusiv literelor, unde au demonstrat o forță neobișnuită. Aș exemplifica această categorie cu John Keats, Eugene Sue și Sommerset Maugham, nume intrate în patrimoniul literaturii universale și care – după scurte perioade de practică chirurgicală, s-au dedicat exclusiv poeziei sau romanului unde au dovedit o forță lirică deosebită.

Să începem cu John Keats, marele poet englez, despre care Shelley spunea: „este poetul cel mai tânăr și cel mai drag”. John Keats (1795-1821) a terminat facultatea de medicină în Londra și a devenit chirurg cu drept de liberă practică în serviciul lui Astley Cooper. Deși avea o deosebită manualitate chirurgicală, manifesta în același timp o sensibilitate ieșită din comun. Il deprimă moartea fratelui său, răpus de tuberculoză, și un accident intraoperator, în care a tăiat un vas arterial îl decide să renunțe la chirurgie. Într-un elan de nestăvilit compune numeroase poeme, în care preamărește ființa umană și natura: „m-aș azvârli și în Etna, dacă prin aceasta aș aduce un bine omenirii”. Îndrăgostit de pământul pe care trăim: „Pământul e-un poem nepieritor”, și de marile valori umane: „Frumosul și adevărul una sunt, E tot ce știm și-i de știut pe acest pământ”, el a fost pasionat și de clasicismul antic, fiind autorul unui poem nepieritor *Endymion* de o rară frumusețe, care l-a impus atenției cercurilor literare. Moare departe de țara lui, de Anglia, fiind înmormântat la Roma.

Dintre autorii de romane aș începe cu Eugene Sue (1804-1857), chirurg și romancier de succes al vremii sale, care a lucrat ca chirurg militar la Toulon și în marină, pentru ca la vârsta de 26 de ani să abandoneze medicina și să se dedice exclusiv scrisului. Ceea ce i-a adus celebritatea și l-a făcut să devină romancierul cel mai în „voga” la mijlocul secolului XIX a fost romanul *Mystères de Paris*, care i-a ținut mult cu sufletul la gură pe cititori, întrucât a apărut în foileton în *Journal des Débats*. Experiența de fin observator, pe care i-a dat-o practica chirurgiei, l-a condus – alături de realul talent de narator – să realizeze un roman social plin de imaginație, pitoresc, cu o viață clocotitoare. Deși i s-a imputat stilul uneori deslănat și stufos, istoricii literari nu pregetă în a menționa influența de netăgăduit a romanului lui Sue asupra lui Victor Hugo în *Les Misérables* și asupra lui Alexandre Dumas în *Les Mohicans de Paris*.

Un alt scriitor care aparține literaturii universale, William Sommerset Maugham (1874-1965) a fost 10 ani medic și a practicat chirurgia ginecologică și obstetrică la Londra – St. Tomas Hospital, acolo unde cu 100 de ani în urmă lucrase și John Keats. Viața trăită în sala de operație și în sala de nașteri, nenumăratele călătorii pe care le-a făcut, dublate de o sensibilitate literară deosebită l-au făcut treptat să abandoneze medicina și să se consacre din 1915 carierei literare. Primul roman, *Robii*, este în primul rând o operă autobiografică; ulterior Maugham scrie numeroase piese de teatru, romane, nuvele, cu un dialog spontan și o proză curgătoare ca un reportaj. De un deosebit succes s-a bucurat romanul *Luna și doi bani jumate*, dedicat vieții lui Paul Gauguin și *Prăjituri și bere* în care este evocată viața romancierului Thomas Hardy.

Am menționat în cursul expunerii mele că există chirurghi cu preocupări literare, care au continuat să profeseze chirurgia dar s-au simțit stimulați și inspirați, spre sfârșitul vieții să-și descrie viața. Realitatea este că viața de chirurg, activă și intensă, bogată în evenimente neprevăzute – uneori chiar dramatice – incită și îmbie la confesiuni profesionale, gen se pare preferat de cei care mănuiesc bisturiul.

Aș începe prin a-l menționa pe chirurgul italian Andreea Majocchi (1880-1954), autor al cărților *Viața de chirurg* (1936 – al cărei titlu este naș al manifestării noastre) și *Printre bisturie și foarfeci* (1939). Majocchi a făcut chirurgia din pasiune, s-a îndrăgostit de ea (chirurgie, știință divină, artă divină) și a servit-o timp de 35 de ani. Tatăl său, tot chirurg, murise în 1883 de septicemie, infectat de la o autopsie. Pe patul de moarte i-a spus soției: „ai grijă de copii, nu-i lăsa să se facă medici”. Și iată că Andreea, contrar dorinței tatălui – nu numai că face medicina, dar fiind la Pavia este atât de copleșit de personalitatea strălucitoare a profesorului de chirurgie Enrico Bottini încât se consacră cu trup și suflet chirurgiei. Fire sensibilă, trăiește cu mare intensitate atât succesele cât și eșecurile. Spre sfârșitul carierei, scrie cele două cărți, în care își descrie viața, framântările, suferințele și coborâșurile, precum și problemele de conștiință pe care i le puneau limitele practicii chirurgicale din timpul său. Are

curajul de a declara în fața unor vindecări spectaculoase și neașteptate, la bolnavi cărora li se acordaseră puține șanse de supraviețuire, că în acele cazuri s-a dovedit puterea lui Dumnezeu. Impresionează pe cititor onestitatea cu care Andreea Majocchi recunoaște în cartea *Viața de chirurg* rolul, aportul la vindecare, pe care îl aduc cei care nu sunt menționați în nici o lucrare științifică: surorile, măicuțele și infirmierele. Capitolul *Îngerul păzitor* se înscrie printre cele mai frumoase pagini oferite muncii pline de abnegație a surorilor de spital. Cartea are vervă și captivează în egală măsură pe specialist și pe nespecialist, pe tânăr și pe bătrân. În același stil Majocchi editează 3 ani mai târziu romanul *Printre bisturie și foarfeci*.

Dintre chirurgii români, primul care a simțit nevoia confesiunilor a fost prof. Constantin Dimitrescu Severeanu (1840-1930), care a scris patru volume de memorii dintre care trei, tipărite. Constantin Severeanu și-a scris memoriile inspirat de alți doi chirurgi, care în secolul XIX s-au simțit obligați să transmită generațiilor viitoare propria lor experiență de viață: Nicolai Pirogov și Theodor Billroth.

Nicolai Pirogov (1810-1881), chirurg și anatomist, creator a numeroase tehnici operatorii și al chirurgiei moderne de campanie a scris *Spovedania unui medic* în care mărturisește cu modestie și sinceritate, toate îndoielile, succesele dar și insuccesele carierei de chirurg.

Alt mare chirurg, Theodor Billroth (1829-1894), profesor universitar la Zurich și la Viena, creator a multiple tehnici operatorii pe stomac, ficat, uter, prostată, esofag, limbă etc. se simte și el înzestrat cu harul scrisului și spre sfârșitul vieții dăruiește tinerilor chirurgi amintiri și însemnări emoționante. Tehnicianul desăvârșit, șeful de școală europeană, care uimea prin precizia actelor sale chirurgicale, se dovedește a fi un om de o mare sensibilitate sufletească. Spicuiesc din scrisoarea în versuri pe care i-a adresat-o lui Brahms, cu care era bun prieten:

*Ah, dac-ați ști cum totul se frământă și fierbe în mine,
Cum inima-mi bate mai încet, atunci când în loc de mântuire
Abia pot sa aduc în câteva cuvinte o mângâiere celor pierduți.
Ce să mă fac oare? Eu sunt omul admirat de toți,
Dar care mă recunosc atât de neputincios!*

În confesiunile scrise în 1873 el declara: „Arta noastră este încă nedesăvârșită. Aș vrea să am în urma mea un veac întreg de cunoștințe și de experiență; atunci cred c-aș face și eu ceva cumsecade”. Când prietenul său, marele Pirogov, este atins de un cancer al maxilarului și Vadovțev, medicul curant al ilustrului chirurg rus îi cere să-l opereze, Billroth are o declarație de conștiință, care-l face să ezite: „nu mai sunt curajosul și neînfricatul chirurg. De câte ori operez, mă întreb: Aș îngădui eu oare să mi se facă mie însumi operația, pe care vreau s-o fac bolnavului meu?”.

Atât confesiunile lui Pirogov, cât și cele ale lui Billroth ne dau măsura epocii lor, admirabil prezentată în deviza timpului: „Adevăr în știință, moralitate în artă”.

Dacă ar fi să mă refer în continuare doar la România, sec XX a fost martorul a numeroase cărți cu caracter memorialistic scrise de chirurgi dintre care îmi permit să-i citez pe Pius Brânzeu, Marin Popescu-Urlueni, Tiberiu Ghițescu, Gheorghe Chipail, Crișan Mircioiu, Ion Juvara, Dan Setlacec, Al. Aldea, Virgil Răzeșu.

În aceeași categorie mi-aș permite să inser și monografiile scrise de Ion Chiricuță despre prof. Iacob Iacobovici și de Th. Burgehele, despre profesorul Nicolae Hortolomei.

Un loc aparte îl păstrez prietenului meu, Valerică Popescu, șeful serviciului de chirurgie plastica din Hamburg, care a redactat anul trecut o minunată carte *Culegere de sfaturi pentru un om de lume, pentru tinerii țării mele, pentru părinții și dascălii lor*. Celor care vor să se dedice chirurgiei le cere o autoanaliză a performanțelor: sa fie îndemânatici, să fie dispuși să ducă o viață ordonată, să aibă o constituție fizică robustă, să fie de acord să-și petreacă cel puțin 80% din timpul tinereții lor în spitale, să aibă un circuit mintal rapid și să

poată suporta zile întregi de încordare psihică și fizică, să fie în stare să-și trateze pacientul ca pe un membru al familiei sale.

Cred ca tema celui de-al XXX-lea Simpozion *Viața de chirurg* încheie un ciclu început în urmă cu mai bine de 3 decenii și are marele merit de a ne crea suficiente motive de reflexie privitoare la ceea ce am moștenit fiecare din noi dela înaintașii noștri, ce am realizat ca chirurghi și ce transmitem mai departe urmașilor.

În cuvântul meu am dorit să-l scot pe chirurg din interiorul zidurilor sălii de operație, să-l umanizez, să-l prezint ca pe un individ polivalent, cu virtuți și minusuri, care suferă și se bucură la fel ca orice alt muritor.